

МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

М. В. ЗОСЬ-КЮР, доктор економічних наук, доцент
(Полтавська державна аграрна академія)

Анотація. *Мета статті* полягає у виявленні мотиваційних аспектів управління еколого-економічним потенціалом аграрних підприємств. Статтю присвячено дослідженню теоретичних основ мотиваційних аспектів з метою визначення особливостей побудови сучасної системи управління еколого-економічним потенціалом аграрних підприємств. **Методика дослідження.** У статті використані такі методи: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. **Результати.** Розглянуто методи позитивної та негативної мотивації формування та реалізації еколого-економічного потенціалу аграрних підприємств. Доведено, що пріоритетом є випереджальне виявлення найважливіших чинників, що впливають на організацію даного процесу, систематизація та врахування дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища, які мають безпосередній вплив. Визначено складові еколого-економічного потенціалу та представлено механізм утримання між ними балансу. Доведено, що екологічний чинник розвитку утворює як зовнішні, так і внутрішні конкурентні переваги аграрного підприємства. Визначено, що екологічний чинник суттєво впливає на еколого-економічний потенціал аграрного підприємства та проявляється як екологоорієнтовані параметри стратегії економічного зростання й зміни взаємодії суб'єктів господарювання, тобто взаємозв'язок підприємства з іншими економічними суб'єктами та державою. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті обґрунтовано екологічні мотивації розвитку аграрних підприємств. На прикладі промислового птахівництва продемонстровано, як наявність наукового підходу підвищує ефективність процесу управління еколого-економічним потенціалом підприємств, кінцевою метою якого є підвищення їх ефективності й оптимізація діяльності відповідно до розроблених напрямів їх розвитку. Основні наукові положення статті можна використовувати в практиці аграрних підприємств.

Ключові слова: управління, мотивація, еколого-економічний потенціал, механізм, аграрне підприємство.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Враховуючи сучасний стан національного господарства, діяльність і розвиток підприємств-природокористувачів обов'язково повинні відбуватись за власною екологічною політикою за допомогою механізму удосконалення екологічного розвитку підприємства. Даний механізм заснований на еколого-економічному потенціалі підприємства, розвиток і реалізація якого мають бути визначені на певних зовнішніх чи внутрішніх мотиваторах, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адміністративне регулювання у природоко-

ристуванні аграрних підприємств здійснюється через систему природоохоронного законодавства, яке встановлює жорсткі рамки негативного впливу на довкілля шляхом установлення нормативів, стандартів, регламентів для виробництва, технологій або викидів забруднювачів, прямих заборон, дозволів, ліцензій. Подібне регулювання характеризується прямою дією на поведінку керованих об'єктів і має надати дієвого поштовху розвитку через удосконалення існуючої нормативно-правової бази, активізацію фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки, сприяння формуванню товариств взаємного кредитування [3, 4, 6, 11]. До методів негативної мотивації, що покликані протидіяти порушенням, відносять платежі, штрафні санк-

ції, відшкодування збитків тощо. Методи позитивної мотивації – дотації, пільгове кредитування та оподаткування, субсидування проєктів природоохоронного призначення тощо.

Незважаючи на численні дослідження з даної проблематики, зокрема таких вчених, як Л. С. Гринів, О. В. Захарченко, М. Б. Камінська, С. М. Лобозинська, Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. І. Меглей, Л. Г. Мельник, О. Б. Назаркевич, А. В. Руснак, О. Г. Шпикуляк, О. В. Ходаківська, Ю. О. Ярмоленко й ін. [1–11], подальшого дослідження потребують саме мотиваційні аспекти управління еколого-економічним потенціалом аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – виявлення мотиваційних аспектів управління еколого-економічним потенціалом аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досягнення вищого еколого-економічного потенціалу є однією з головних результуючих характеристик розвитку аграрних підприємств. Одним із основних завдань управління аграрним підприємством є встановлення і підтримка балансу між складовими еколого-економічного потенціалу. Неможливо досягти повного використання еколого-економічного потенціалу аграрного підприємства, маючи недосконалу систему управління.

Формування системи управління економічним потенціалом, яка гарантує інтеграцію економічних процесів на аграрному підприємстві, відображає можливості системи впорядкувати процеси формування його потенціалу відповідно до притаманних внутрішніх закономірностей господарської діяльності.

Основою для реалізації еколого-економічного потенціалу аграрних підприємств є виокремлення найбільш дієвих екологічних мотивацій в аграрному розвитку у формі стратегічних завдань, конкретизації тактичних рішень щодо практичної реалізації, поєднання екологічних передумов, вимог, рішень і наслідків у системі аграрного господарювання.

Подальші перспективи аграрного розвитку України на засадах екологізації залежатимуть від збалансування інтересів стейкхолдерів: суспільства, державних інститутів, суб'єктів агробізнесу. Важливе значення має поєднання екологічних мотивацій: об'єктивних (екологічні вимоги, нормативи, стандарти, технічні регламенти тощо), суб'єктивних (добровільні підприємницькі ініціативи екологічного спрямування в інноваційних формах аграрного господарювання та інших видах діяльності (зелений туризм, культурно-історичне й етнічне піднесення сільських територій) в єдину систему екологічних доміант розвитку аграрного сектора національної економіки (рис. 1).

Рис. 1. Екологічні мотивації до розвитку аграрного підприємства

Наприклад, галузь світового виробництва курячого м'яса продовжує зростати. Пропорційно з нею ростуть і обсяги відходів інкубаторіїв. Зростає кількість шкаралупи яєць і пуху, безплідних яєць, мертвих ембріонів, вибракуваних курчат, зародкової рідини, а також стічних вод, отриманих у процесі очищення і дезінфекції обладнання та зон вирощування. В останні роки відзначається зростання витрат на утилізацію відходів, вводяться нові екологічні стандарти, зростає рівень інформованості населення – усе це призводить до необхідності пошуку раціональних альтернатив для управління відходами в інкубаторіях.

Керуючі інкубатором можуть використовувати різні способи, що дозволяють перетворити відходи в продукцію додаткової обробки, наприклад, у компост, добрива, речовини для вапнування ґрунтів, біогаз, медичні вироби, корм для тварин. Роздільне сортування шкаралупи, твердих і рідких відходів, переробка відходів можуть проводитися на території підприємства (в інкубаторії) та поза його межами (на переробному заводі). В ідеалі певна частина робіт із переробки повинна здійснюватися на території інкубаторію. Тверді відходи необхідно розділити на шкаралупу та тверді речовини. Рідини слід також розглядати окремо: різним типам відходів відповідають різні види переробки. Сортування знижує патогенне навантаження та дозволяє максимально ефективно використовувати відходи [1, 2, 8].

Яєчна шкаралупа та мембрана мають певний потенціал як поживні речовини, багаті протеїном, і можуть застосовуватися в різних сегментах ринку. Використання зазначених переваг отримує сенс як з економічного,

так і з екологічного погляду. Мембрана яєчної шкаралупи містить 10 % колагену, що має високу ринкову цінність в медицині (затребуваний в операціях з пересадки шкіри, у стоматології, пластичній хірургії, лікуванні остеопорозу). Крім того, мембрана широко використовується у виробництві харчових продуктів, біологічного пластику та для очищення доквілля. Яєчну шкаралупу можна розмолоти в порошок і застосовувати як кальцієву добавку. Одним із варіантів переробки відходів інкубаторію є відправка відходів на завод з виробництва комбікорму.

Компостування є добре відомим методом переробки біорозкладних відходів інкубаторію в речовину, багату на поживні елементи та вільну від патогенних мікроорганізмів. Стічні води інкубаторію можна відправляти на установку для обробки стічних вод. Будь-які заходи, спрямовані на скорочення обсягів захоронення або утилізації неперероблених відходів інкубаторіїв, забезпечують зменшення викидів парникових газів, забруднення ґрунтових вод, викидів патогенних і фітотоксичних речовин у доквілля. Перетворення відходів у корисні ресурси призводить до сталого розвитку птахівництва та реалізації завдань у сфері соціальної відповідальності.

Отже, наявність уніфікованого, послідовного підходу дозволяє вдосконалити управління еколого-економічним потенціалом аграрних підприємств відповідно до розроблених напрямів їх розвитку.

Необхідно враховувати зовнішні та внутрішні аспекти регулювання еколого-орієнтованої діяльності аграрних підприємств, принципи, що дозволяють координувати дії суб'єктів регулювання (рис. 2).

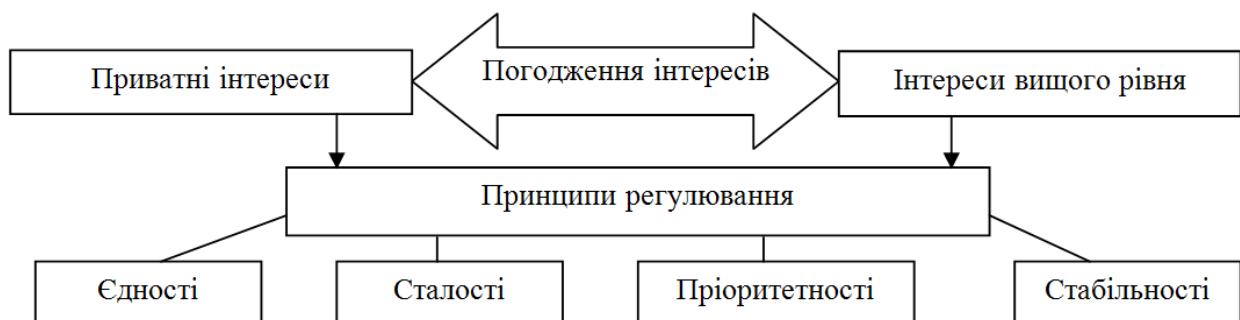

Рис. 2. Аспекти та принципи регулювання еколого-орієнтованої діяльності аграрних підприємств

Принцип єдності полягає у погодженні інтересів аграрних підприємств з інтересами розвитку території (регіону, держави).

Принцип сталості передбачає забезпечення збалансованих відносин в екологічній, економічній та соціальній сферах з урахуванням їх сучасного стану та подальшого розвитку.

Принцип пріоритетності передбачає створення умов для реалізації тих цілей, які на певний момент є пріоритетними. Принцип стабільності полягає у створенні стабільних зовнішніх умов господарювання в довгостроковій перспективі.

Таке взаємодоповнення принципів регулювання дозволяє ефективно використовувати зовнішні та внутрішні чинники розвитку.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Виходячи з дослідження наукових підходів до екологічної орієнтованості діяльності підприємства, зазначимо, що вона характеризується спрямуванням системи управління на встановлення принципів еколого-економічної діяльності. Вона впливає на екологічні стратегії та програми, а також відповідно до них позначається на виробничій структурі та поведінці персоналу. Екологічні стратегії показують довгострокові шляхи можливого поліпшення екологічного стану виробничих процесів і продукції, не перешкоджаючи економічному успіху аграрного підприємства. Екологічна програма містить опис конкретних екологічних цілей, заходів, термінів і відповідальності. Для її реалізації потрібна підтримка інституціональної структури й екологічно свідомої поведінки персоналу.

Перехід на маловідходні чи безвідходні технології в аграрних підприємствах у рамках реалізації еколого-економічного потенціалу може сприяти вирішенню проблем, пов'язаних з утилізацією. Прикладом може слугувати концепція «нульових відходів». Теоретичні побудови цієї концепції ґрунтуються на понятті двох циклів: біологічного циклу – для органічних матеріалів і речовин, що після закінчення строку їх корисного використання можна безпечно повернути в природне довкілля, де вони в результаті життєдіяльності окремих мікроорганізмів будуть залучені в біологічний кругообіг; технологічного циклу – для матеріалів, що можуть і повинні повторно використовуватися в економічній системі. Отже, розглядаю-

чи абсолютно всі відходи як джерело ресурсів, дана концепція служить для обґрунтування обов'язковості розподілу відходів: спочатку на органічні та неорганічні, а потім за видами відходів і ступенем рециркуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринів Л. С. Фізична економія: нові моделі сталого розвитку : монографія / Л. С. Гринів. – Львів : Ліга-прес, 2016. – 424 с.
2. Захарченко О. В. Утилізація відходів природного походження аграрних формувань: проблемний аспект / О. В. Захарченко // Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2017. – № 1. – С. 58–67.
3. Камінська М. Б. Економічні та облікові аспекти екологобезпечного розвитку аграрних підприємств / М. Б. Камінська // Молодий вчений. – 2017. – № 4 (44). – С. 662–665.
4. Лобозинська С. М. Стимулювання екологізації агровиробництва у формуванні продовольчої безпеки України / С. М. Лобозинська, О. Б. Назаркевич // Економіка: реалії часу. – 2017. – № 3 (31). – С. 53–59.
5. Меглей В. І. Методологічне обґрунтування еколого-економічного розвитку на засадах системного підходу / В. І. Меглей // Інтеллект XXI. – 2016. – № 5. – С. 215–219.
6. Меглей В. І. Сучасні екологічні мотивації до розвитку системи вітчизняного аграрного господарювання / В. І. Меглей // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 20. – С. 36–39.
7. Мельник Л. Г. «Зелена» економіка (досвід ЄС і практика України у світлі III і IV промислових революцій) : підручник / Л. Г. Мельник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2018. – 463 с.
8. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : монографія / [Ю. О. Лупенко, О. Г. Шпикуляк, М. Й. Малік та ін.]; за ред. О. Г. Шпикуляка. – Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. – 204 с.

9. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України : монографія / за заг. редакцією А. В. Руснак. – Херсон : ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2017. – 432 с.
10. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва : монографія / О. В. Ходаківська. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2015. – 350 с.
11. Ярмоленко Ю. О. Основні підходи до стратегічного планування сталого розвитку АПК України та європейський досвід / Ю. О. Ярмоленко // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 4 (55). – С. 20–27.

REFERENCES

1. Griniv, L. S. (2016). *Fizychna ekonomiiia: novi modeli staloho rozvytku [Physical economy: new models of sustainable development]*. Lviv : League Press [in Ukrainian].
2. Zakharchenko, O. V. (2017). Utylizatsiia vidkhodiv pryrodnoho pokhodzhennia ahrarnykh formuvan: problemnyi aspekt [Utilization of waste of natural origin of agrarian formations: a problem aspect]. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva. Ser. Ekonomichni nauky – Bulletin of KhNAU. V. V. Dokuchaev. Economic Sciences Series*. 1, 58–67 [in Ukrainian].
3. Kaminskaya, M. B. (2017). Ekonomichni ta oblikovi aspekty ekolohobezpechnoho rozvytku ahrarnykh pidpryemstv [Economic and accounting aspects of environmentally friendly development of agricultural enterprises]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*. 4 (44), 662–665 [in Ukrainian].
4. Lobozymskaya, S. M., Nazarkevich, O. B. (2017). Stymuliuvannia ekolohizatsii ahrovyrobnytstva u formuvanni prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Stimulation of ecologization of agricultural production in the formation of food security of Ukraine]. *Ekonomika: realii chasu – Economy: the realities of time*. 3 (31), 53–59 [in Ukrainian].
5. Megley, V. I. (2016). Metodolohichne obgruntuvannia ekoloho-ekonomichnoho rozvytku na zasadakh systemnoho pidkhodu [Methodological substantiation of ecological and economic development on the basis of a systematic approach]. *Intelekt XXI – Intellect XXI*. 5, 215–219 [in Ukrainian].
6. Megley, V. I. (2016). Suchasni ekolohichni motyvatsii do rozvytku systemy vitchyznianoho ahrarnoho hospodariuvannia [Modern environmental motivations for the development of the system of domestic agricultural management]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Economics and Management*. 20, 36–39 [in Ukrainian].
7. Melnyk, L. G. (2018). “Zelena” ekonomika (dosvid YeS i praktyka Ukrainy u svitli III i IV promyslovykh revoliutsii) [“Green” economy (EU experience and practice of Ukraine in the light of III and IV industrial revolutions)]. Sumy : University Book [in Ukrainian].
8. Lupenko, Y. O., Shpikuliak, O. G., Malik, M. I. (2017). *Rozvytok malykh ahrarnykh pidpryemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist [Development of small agrarian enterprises in a market institutional environment: indicators and efficiency]*. Kyiv : IAE Research Center [in Ukrainian].
9. Rusnak, A. V. (2017). *Stratehichni napriamy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Strategic directions of socio-economic development of the agrarian sector of the economy of Ukraine]*. Kherson : “VKF “STAR” LTD” LLC [in Ukrainian].
10. Khodakivska, O. V. (2015). *Ekolohizatsiia ahrarnoho vyrobnytstva [Ecologization of agricultural production]*. Kyiv : NNC IAE [in Ukrainian].
11. Yarmolenko, Y. O. (2016). Osnovni pidkhody do stratehichnoho planuvannia staloho rozvytku APK Ukrainy ta yevropeyskyi dosvid [Basic approaches to strategic planning of sustainable development of agroindustrial complex of Ukraine and European experience]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia - Theory and practice of public administration*. (55), 20–27 [in Ukrainian].

Н. В. Зось-Киор, доктор экономических наук, доцент (Полтавская государственная аграрная академия). **Мотивационные аспекты управления эколого-экономическим потенциалом аграрных предприятий.**

Аннотация. Цель статьи заключается в выявлении мотивационных аспектов управления эколого-экономическим потенциалом аграрных предприятий. Статья посвящена исследованию теоретических основ мотивационных аспектов с целью определения особенностей построения современной системы управления эколого-экономическим потенциалом аграрных предприятий. **Методика исследования.** В статье использованы следующие методы: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** Рассмотрены методы позитивной и негативной мотивации формирования и реализации эколого-экономического потенциала аграрных предприятий. Доказано, что приоритетом является опережающее выявление наиболее важных факторов, влияющих на организацию данного процесса, систематизация и учет дестабилизирующих факторов внешней среды, которые непосредственно на него влияют. Определены составляющие эколого-экономического потенциала и представлено механизм удержания между ними баланса. Доказано, что экологический фактор развития образует как внешние, так и внутренние конкурентные преимущества аграрного предприятия. Определено, что экологический фактор существенно влияет на эколого-экономический потенциал аграрного предприятия и проявляется как экологоориентированные параметры стратегии экономического роста и изменения взаимодействия субъектов хозяйствования, то есть взаимосвязь предприятия с другими экономическими субъектами и государством. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обоснованы экологические мотивации развития аграрных предприятий. На примере промышленного птицеводства продемонстрировано, как наличие научного подхода повышает эффективность процесса управления эколого-экономическим потенциалом предприятий, конечной целью которого является повышение их эффективности и оптимизация деятельности в соответствии с разработанными направлениями их развития. Основные научные положения статьи можно использовать в практике аграрных предприятий.

Ключевые слова: управление, мотивация, эколого-экономический потенциал, механизм, аграрное предприятие.

M. Zos-Kior, Doctor of Economics, Associate Professor (Poltava State Agrarian Academy). **Motivational aspects of management of ecological and economic potential of agricultural enterprises.**

Annotation. Purpose. The purpose of the article is to identify the motivational aspects of managing the ecological and economic potential of agricultural enterprises. The article is devoted to the study of theoretical foundations of motivational aspects. It is necessary to determine the peculiarities of building a modern system of managing the ecological and economic potential of agricultural enterprises. **Methodology of research.** The decision of the tasks put in the article is carried out by means of such scientific and special methods of research: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach. **Findings.** The methods of positive and negative motivation of formation and realization of ecological and economic potential of agricultural enterprises are considered. The priority is to proactively identify the most important factors that affect the quality and timely organization of this process. Destabilizing environmental factors are also systematized. The components of ecological and economic potential have been determined. The mechanism of keeping the balance between them is presented. The environmental factor of enterprise development forms the external and internal competitive advantages of agrarian enterprise. The environmental factor of influence on the ecological and economic potential is manifested as a set of ecologically oriented parameters of the economic growth strategy in the long term. Changes in the interaction of economic entities at the micro and macro levels of the economy are proposed. The relationship of the enterprise with other economic entities and the state has been studied. **Practical value.** The article substantiates the ecological motivations for the development of agricultural enterprises. On the example of industrial poultry farming the process of managing the ecological and economic potential of enterprises has been improved. The ultimate goal of improvement is to increase its efficiency and optimize the enterprise. This should correspond to the developed directions of its development. The basic scientific provisions of the article can be used in the practice of agricultural enterprises.

Keywords: management, motivation, ecological and economic potential, mechanism, agrarian enterprise.